

SA EXAM PAPERS

YOUR LEADING PAST YEAR EXAM PAPER
PORTAL

Visit SA Exam Papers

www.saexampapers.co.za

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 2 (P2)

NYENYANYANA/NYENYANKULU 2016

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

Memorandamu leyi yi na tipheji ta 22.

SWITSUNDZUXO EKA VAKOREKETI

- Memorandumu leyi yo va xiletelo eka vakoreketi.
- Memorandumu yi ta kaneriwa na swipano swa vakoreketi va swifundzankulu ku nga si sunguriwa ku koreketa etindhawini to hambanahambana.
- Tinhlamulo ta vakamberiwa ti fanele ku tekeriwa enhlokweni ku ya hi vuswikoti bya vona.

SWILETELO SWA MAKOREKETELO

1. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso swo tlula nhlayo leyi languteriweke, ku koreketiwa nhlayo yo sungula eka leti languteriweke. (**Mukamberiwa a nga fanelangi ku hlamula xivutiso xa xitsalwana na xa ximbangu swa muxaka wun'we wa tsalwa.**)
2. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso hinkwaswo swa mune eka XIYENGE XA A, (swithokovetselo swa ndzawulelo), koreketa swimbirhi ntsena leswo sungula.
3. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso swimbirhi swa xitsalwana kumbe swimbirhi swa ximbangu eka SWIYENGE SWA B NA C, koreketa nhlamulo leyo sungula eka xiyenge xin'wana na xin'wana. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso hinkwaswo swa mune, koreketa ntsena swivutiso leswo sungula eka xiyenge xin'wana na xin'wana, ntsena loko ku ri leswaku mukamberiwa u hlamurile xivutiso xin'we xa xitsalwana na xin'we xa ximbangu.
4. Loko mukamberiwa a nyika tinhlamulo timbirhi laha yo sungula yi va ka yi hoxekile, leyi landzelaka yi va yi ri leyi faneleke, koreketa nhlamulo leyo sungula u tshika leyi landzelaka.
5. Loko tinhlamulo ti nga nomboriwangi hi mfanelo, koreketa ku ya hi memorandumu.
6. Loko xihoxo xa mapeletelo xi ri na nkucetelo eka nhlamuselo ya nhlamulo, xi hoxise. Loko xi nga kuceteli nhlamuselo, xi koreketi.
7. XIVUTISO XA XITSALWANA
Loko xitsalwana xi komile ku tlula ntsengo lowu languteriweke wa marito, u nga xupuli mukamberiwa hikuva u ta va a tixupurile eka timaraka ta xivumbeko. Loko xitsalwana xi lehe ku tlula mpimo, koreketa ku ya hi vuswikoti bya mukamberiwa kutani mi kana na vakoreketinkulu (*senior markers*).
8. SWIVUTISO SWA XIMBANGU
Loko mukamberiwa a nga tirhisangi mimfungho yo tshaha, **a nga xupuriwi.**
9. Eka swivutiso leswi lavaka MAVONELO NA MATITWELO (*open-ended questions*), a ku na timaraka leti nyikiwaka eka tinhlamulo ta INA/E-E kumbe NDZA PFUMELA/A NDZI PFUMELI. Ku seketela hi kona ku averiwaka timaraka.
10. Tinhlamulo ta HI SWONA/A HI SWONA a ti averiwi timaraka. Ku seketela hi kona ku averiwaka timaraka.

XIYENGE XA A: VUTLHOKOVETSERI**SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO****XIVUTISO XA 1: XITSALWANA****U yimele yini? – TA Ngope****SWITSUNDZUXO**

- Tirhisa swikombiso leswi landzelaka tanihi swiletelo swo koreketa xivutiso lexi.
- Mahlamulelo ya nga hambana ku ya hi matwisiselo ya mukamberiwa ya xitlhokovetselo. Mukamberiwa a nga ha tirhisa yin'wana mintila handle ka leyi yi nyikiweke, ntsena loko a ta va a hlamurile xivutiso hi mfanelo.
- Tirhisa rhubiriki leyi nga eka pheji ya 7 ku koreketa xivutiso lexi.

TINHLAMULO LETI LANGUTERIWEKE

- Nhlokomhaka ya xitlhokovetselo lexi i 'U yimele yini?'. Mutlhokovetseri u tirhisile xivutiso ku kongomisa timhaka eka muntshwa loyi a nga lo tshama a tshika ku tirha no tikarhatela ku humelela. Mutlhokovetseri u n'wi tsundzuxa leswaku u fanele ku titirhela ka ha ri na nkarhi a tlhela a n'wi tsundzuxa na leswaku munhu u hanya hi leswi a nga lo swi tirhela hi mavoko ya yena.
- Mutlhokovetseri u tirhisile nandzelelano wa swivutiso eka mintila yinharhu leyi landzelaka: 'U yimele yini we' muntshwa:' 'Ku pfuka ka vafi xana?' na wa 'Kumbe ku vuya ka Kriste?'. Hi mukhuva lowu mutlhokovetseri u le ku hlamaleni, a nga twisisi leswaku hikwalaho ka yini muntshwa loyi a nga endli swo karhi leswi nga ta n'wi antswisa evuton'wini.
- Muntshwa u le ku tsundzuxiwani leswaku loko a tshama a nga tirhi nchumu u ta tisola loko nkarhi wu nga ha ri kona wo lulamisa xiyimo lexi a nga eka xona. Leswi swi humelerisiwa hi ntila lowu nge: 'Nkarhi wu koka tin'hweti.'
- Mutlhokovetseri u tirhisile riencisi 'bi!' loko a ku: 'Malembe ya dyiwa bi!' ku kombisaka ku hela ka malembe yo hanya ka munhu emisaveni.
- Loko munhu a 'lumiwa ndleve' hi loko a byeriwa timhaka ta nkoka leti a wu nga ti tivi. Mutlhokovetseri u tirhisile xivulavulelo lexi nge: 'Ndzi pfumelele ndzi ku luma ndleve' ku va a byela muntshwa loyi a vulavulaka na yena leswaku munhu un'wana na un'wana u fanele a titirhela.
- Swilo leswi yilaka hi leswi swi nga tolovelekangiki ku va swi endliwa swi voniwa hi van'wana. Mutlhokovetseri u tsundzuxa muntshwa loyi a vulavulaka na yena leswaku a nga fanelangi ku tshama a titshandza kumbe ku tiputa vusiwana kambe u fanele ku endla leswi vantshwa van'wana va endlaka swona. Leswi swi humelerisiwa hi ntila lowu nge: 'U nga tikhomi rihlaya; swa yila.'
- Xitlhokovetselo lexi xi dyondzisa vantshwa hinkwavo leswaku va fanele va famba va lava mintirho va tirha hikuva loko va tshama ntsena va nga tirhi a va nge vuyeriwi hi nchumu.

MAAVELO YA TIMARAKA: 10

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 7. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[10]**KUMBE****XIVUTISO XA 2: XIMBANGU****Swa ndzi kweva – BM Ngobeni**

- 2.1 Mutlhokovetseri u vilerisiwa hi ku tlakuka ka nxavo wa mafurha/phetiroli ya mimovha n'hwetl yin'wana na yin'wana leswi swi durhelaka vachayeri xikan'we na vakhandziyi va swo famba. ✓✓ (2)
- 2.2 U hlamuselaka leswaku lava va swi kotaka ku fikelela ku hanya kahle eka xiyimo lexi xo durha hi lava va nga fuma, va nga na mali yo tala. ✓✓ (2)
- 2.3 Mutlhokovetseri u kombisa ku tikeriwa loku vanhu va vaka na kona loko va fanele va tirhisa swo famba hi swona, a va tsakisiwi hi nchumu. ✓✓ (2)
- 2.4 Yo ka a nga tsakangi. ✓/Wa vilela. ✓ (1)
- 2.5 Swi vula ku hela matimba. ✓/D. ✓ (1)
- 2.6 Vumunhuhati lebyi byi hlamusela leswaku loko munhu a fanele ku huma rendzo ro karhi u fanele ku hambana na mali yo tala swinene. ✓✓ (2)

[10]**KUMBE****XIVUTISO XA 3: XIMBANGU****Ndzi wisise – RK Gum'sani**

- 3.1 Mutlhokovetseri u hi lemukisa hi munhu loyi a vilerisiwaka hikwalaho ko va un'wana munhu a n'wi sala endzhaku, a xiyaxiya mafambelo, timhaka na matirhelo ya yena hinkwawo kutani muvileri u tsundzuxa munhu loyi leswaku a hambana na yena a tiva ta yena timhaka. ✓✓ (2)
- 3.2 Mutlhokovetseri u humelerisa ku twa ku vava na ku hlundzuka leswi vangiwaka hi munhu loyi a vilelaka hi yena. ✓ (1)
- 3.3 Xivuyevuyeye lexi xi paluxa hilaha munhu loyi ku vileriwaka hi yena a phikelelaka hakona ku langutisa muvileri. A nga n'wi nyiki na nkarhi wo wisa. ✓ (1)
- 3.4 Mutlhokovetseri u tirhisile xifananisi lexi ku kombisa hilaha munhu loyi a tiyimiselaka hakona loko a xiyaxiya swiendlo swa muvileri. ✓✓ (2)

- 3.5 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: Ndzi nga n'wi tsundzuxa leswaku a tshike ku languta kumbe ku landzelela vanhu van'wana eka leswi va swi endlaka, a tiva timhaka leti nga kongomana na yena ntsena.√√
- (Amukela na matitwelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 3.6 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo. Xikombiso: Ndzi dyondza leswaku ndzi fanele ku langutana na timhaka leti ti khumbaka mina ntsena, ndzi tshika van'wana va tihanyela bya vona vutomi.√√
- (Amukela na tin'wana tidyondzo leti twisisekaka.) (2)
- [10]

KUMBE

XIVUTISO XA 4: XIMBANGU

A-E-I-O-U – MJ Magaisa

- 4.1 Mutlhokovetseri u hi byela hi munhu loyi a sindzisaka mudyondzisi leswaku a nghenelela eka timhaka ta tipolitiki kambe yena (mudyondzisi) a nga swi tsakeli. U vula leswaku ntirho wa yena i ku dyondzisa vana exikolweni ntsena.√√ (2)
- 4.2 Mintila leyi yi paluxa leswaku lava va rhandzaka swa tipolitiki a va wisi, va tirha vusiku na nhlikanhi kasi lava va ngo va mathicara ntsena, va nga tiveki nchumu hi swa tipolitiki va wu kuma nkarhi wo etlela va wisa.√√ (2)
- 4.3 Ntlambya wu tshama ematini na le handle ka mati, loko wu vona khombo ehandle wu tihoxela kunene ematini leswaku wu sirheleleka kona. Mutlhokovetseri u tirhisile xifananiso ku vula leswaku thicara loyi na yena u fanele a tirhisa maendlelo ya ntlambya, a nga heti nkarhi hi ku ehleketa swo tala, a nga ngheneleli eka swa tipolitiki ku fana na van'wana lava nghenelelaka. Leswi vulaka leswaku loko mudyondzisi a nghenela swa tipolitiki na yena u ta phyuphya a kuma ku sirheleleka.√√ (2)
- 4.4 Ntila lowu wu kombisaka leswaku mudyondzisi loyi loko a ri karhi a dyondzisa vana va xikolo wa tiphina hi swona.√ (1)
- 4.5 Mutlhokovetseri u tshikelela/tiyisisa leswaku munhu loyi a tlhokovetselaka hi yena u vula a tiyisile loko a ku timhaka ta tipolitiki a nga ti tsakeli, kambe u tsakela ku dyondzisa vana va xikolo.√ (1)

- 4.6 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Ndzi vona yi ri mhaka leyinene hikuva wa swi tiva leswaku loko vana va ta va va dyondzile va pasile va ta va na vumundzuku lebyinene.√√

Ndzi vona yi nga ri mhaka leyinene hikuva hambiloko a rhandza timhaka to dyondzisa vana va xikolo i swa nkoka leswaku a tiva na swa tipolitiki leswaku a ta tiva leswi humelelaka etikweni.√√

(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.)

(2)
[10]

NA

XIVUTISO XA 5: XIMBANGU

Swidyondzeki – SJ Malungana na MT Babane

- 5.1 Mutlhokovetseri u hlohlotela lava va nga ya dyondza ehandle ka tiko va tlhela va vuya na ntokoto lowu va wu kumeke ku ta hluvukisa tiko ra ka vona.√√ (2)
- 5.2 U hlamusela leswaku loko vanhu va dyondzile va tala ku tikukumuxa na ku tikurisa hi vutivi lebyi va byi kumeke kambe lava ku vuriwaka vona a swi tano hambiloko va tokotile hi vutivi va tlhela va titsongahata va vuya eka rixaka ra ka vona ku ta ri kurisa.√√ (2)
- 5.3 Riencisi leri ri hlamusela leswaku hikwalaho ka tidyondzo leti swidyondzeki leswi swi ti kumeke, swi tiva mintirho leyi swi faneleke swi yi tirha hi ku hetiseka.√ (1)
- 5.4 Mutlhokovetseri u tirhisile xifananiso ku komba muhlovo wa tiphuraphura leto tshwuka ku fana na ngati. Leti tiphuraphura i ta swidyondzeki leswi swi tokoteke hi vuenti ku fana na madokodela.√√ (2)
- 5.5 Ku vuyeriwa loku vaaki va va ka na kona hikwalaho ka lava va dyondzekeke etikweni.√√ (1)
- 5.6 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta tsaka, ndzi vhela ndzi tirhela tiko/ndhawu leyi ndzi tshamaka eka yona hi ku hetiseka.√√ (2)
- (Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.) (2)

[10]

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 30

XIYENGE XA A: RHUBIRIKI YA MAAVELO YA TIMARAKA EKA XITSALWANA XA VUTLHOKOVETSERI [TIMARAKA TA 10]

Swiyenge	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
MAAVELO YA TIMARAKA	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Nhlamuselo ya vuenti bya mavonelo, nseketelo na matwisiselo ya xitshuriwa.	-Nhlamuselo ya nhlokomhaka hi vuenti. -Mavonelo yo tlhontlha yo hambanahambana; lama seketeriweke hi ku hetiseka hi xitlhokovetselo. -Matwisiselo ya le henhla ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.	-Ku kombisa ku twisisa no hlamusela nhlokomhaka kahle. -Mahlamulelo ya vuxokoxoko ya le xikarhi. -Mavonelo laya twalaka ya nyikiwile, kambe ya nga ri hinkwawo lawa ya seketeriweke hi mfanelo. -Matwisiselo ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.	-Nhlamuselo yo antswa ya nhlokomhaka. -Tinhlamulo tin'wana letinene ti seketela nhlokomhaka. -Mavonelo man'wana ya seketeriwile, kambe a hi nkarhi hinkwawo laha vumbhoni byi tshembisaka. -Matwisiselo yo ringanela ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.	-Nhlamuselo leyi nga enetisiki ya nhlokomhaka. -Mpfumaleko wa tinhlamuselo leti seketelaka nhlokomhaka. -Nkayivelo wa ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.	-Mpfumaleko wa matwisiselo ya nhlokomhaka. -Nhlamuselo a yi fambelani na xitlhokovetselo. -Mudyondzi u pfumala ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.
XIVUMBEKO NA RIRIMI	-Xivumbeko xa nkhaqato -Mavonelo ya tumbuluxiwile no andlariwa hi mfanelo. -Ririmi, thoni na xitayili leswi twisisekaka, swo nyanyula no pfumala swihoxo. -Ntivoririmi lowu pfumalaka swihoxo, mapeletelo na mahikahatelo.	-Xivumbeko lexi faneleke na nkhlukulano lowunene wa mavonelo. -Nkhlukulano wa mavonelo wa landzeleleka. -Ririmi, thoni na xitayili swi tala ku va swi lulamile.	-Ku na vumbhoni byin'wana byo komba xivumbeko. -Xitsalwana xi pfumala xivumbeko lexinene xa miehleketo na nkhaqato. -Swihoxo swa ririmi a swi talangi; thoni na xitayili swi tala ku va leswi faneleke.	-Xivumbeko xi komba nkunguhato lowu hoxekeke. -Mavonelo a ya na nkhlukulano lowu faneleke. -Ku na vumbhoni bya swihoxo swa matirhiselo ya ririmi. -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki.	-Xivumbeko xa xiyimo xa le hansi swinene. -Swihoxo swo tala ngopfu swa ririmi na xitayili.

XIYENGE XA B1: NOVHELE**XIVUTISO XA 6: XITSALWANA****MULUNGUNTIMA – TH Khosa**

- Swisololo swo vangiwa hi rivengo ra Hlongwane ehenhla ka mutirhikulobye Chavalala swi endla leswaku a pfaleka mahlo a nga ha voni na leswinene leswi swi endliwaka hi Chavalala.
- Hlongwane u ri Chavalala a nga tivi nchumu handle ko tshamela ku jikajika hi movha a nga tirhi nchumu.
- U vula leswaku Chavalala u etlela-etlela lomu tihodela a tlangisa mali ya feme.
- Loko Hlongwane a vona Chavalala a ri na vatirhikulobye, vaNyeleti na Sasavona, u ri va vulavula hi yena.
- A nga pfumeli leswaku u sayinerile Chavalala papila ra mpfumelelo wo ya enhlengetanini ya van'wamabindzu eNkowankowa.
- Loko va ri enhlengetanini ehodela na varhegeri va feme, Hlongwane u vulavula hi Xilungu a hamba a ku Chavalala u ta entirhweni a pyopyiwile.
- Loko ku pfuleka xivandla xa ntirho wa vuhlanganisinkulu efemeni, Hlongwane u vula leswaku Chavalala a nga faneriwangi hi ntirho lowu hikuva wa ha ri ntsongo.
- Loko Chavalala a fanela ku ya *eEurope* a ya yimela feme enhlengetanini ya vahlanganisikulobye, Hlongwane u ri Chavalala a nga fanelangi a ya *eEurope* hikuva u komile naswona u na marhengwe.
- Hlongwane u luka xikungu na vanghana va yena ro yiva cheke ehofisini ya Nyeleti va ya hakela xikweleti xa Chavalala eka OK ku ri ndlela yo hlongorisa Chavalala entirhweni.
- Rivengo ra Hlongwane ehenhla ka Chavalala a ri n'wi pfunangi nchumu hikuva emakumu Hlongwane wa khomiwa a ya exitokisini hikwalaho ka vukhamba bya cheke, Chavalala a sala a tirha hi ku rhula.

MAAVELO YA TIMARAKA:**V = 15****X&R = 10**

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 22. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]**KUMBE**

XIVUTISO XA 7: XIMBANGU**MULUNGUNTIMA – Khosa TH**

- 7.1 Hileswi a a swi tiva hi ku hetiseka leswaku yena na Nyeleti a va na nandzu.√√ (2)
- 7.2 Loko ku kambiwa khadi ra Nyeleti ro tliloka hi rona entirhweni, ri kombisa leswaku a a ri kona entirhweni siku hinkwaro, kasi hala tlhelo ku vuriwa leswaku Nyeleti hi yena a nga ya a ya hakela eka OK.√√ (2)
- 7.3 Maceke i un'wana wa vanghana va Hlongwane lava kunguhateke timhaka to yiviwa ka cheke ehofisini ya Nyeleti leswaku yi ya hakelela xikweleti xa Chavalala eka OK.√√ (2)
- 7.4 Chavalala a a ri na nhlango no titwa a hlundzukile no nyangatseka hikwalaho ka mavunwa lawa a ya vulavuriwa hi Maceke.√√ (2)
- 7.5 A a pfaleriwile ekhotsweni.√ (1)
- 7.6 U kumile Hlongwane a hluvulerile swiambalo. Maburuku ma ri ehenhla ka tafula, a ri karhi a fambafamba hi khumbi a vulavulela, a sarile ntsena hi xitshungulu exisutini xa yena.√√ (2)
- 7.7 *Ecourt yard.*√/Ehodela ya le Giyani.√ (1)
- 7.8 I manyala ya vukhamba bya cheke.√ Hileswi Mlambo a nga n'wi teka a ya n'wi tengisa hi ta vukhamba lebyi ehofisini ya yena.√ (2)
- 7.9 Mlambo.√/B.√ (1)
- 7.10 A nga swi kotangi. Mlambo u endlile ndzavisiso. Ku kumekile leswaku Mathebula na yena timhaka ta vukhamba bya cheke wa ti tiva kutani Mlambo a rhumela maphorisa ma ya ma ya n'wi khoma ehodela ya ka Mdluli eHluvukani/eMhala laha a tumberile kona.√√ (2)
- (Timaraka i to seketela ntsena.) (2)
- 7.11 I Jerico.√/I Clifford Nkuna.√ Hi yena a nga fojara minsayino ya Chavalala na Nyeleti ehenhla ka cheke leyi yiviweke.√ (2)
- 7.12 U balekerile eka ntukulu wa yena Lunga Khuzwayo eKatlhlong loyi a a ri gqweta leswaku a ta n'wi yimelela xikan'we na vanghana va yena ekhoto eka nandzu wa vukhamba bya cheke.√√ (2)
- 7.13 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Ndzi vona onge ya vangwiwa hi ku va Hlongwane a pfumala ku titshemba hikwalaho ko tsandzeka ku tirha hi mfanelo.√√ (2)
- (Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) (2)

7.14 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo. Xikombiso: Hambu u famba ankoveni, lundza ri ta vonaka.√√/Lexi nga heriki xa hlola.√√/A ku na munhu loyi a nga ehenhla ka nawu.√√

(Amukela na tin'wana tidyondzo leti amukelekaka.)

(2)
[25]

KUMBE

XIVUTISO XA 8: XITSALWANA

MIBYA YA NYEKANYEKA - Mtombeni BKM

- Rirhandzu ra vatswari havambirhi a ri khapakhapa eka vana va vona. Vatswari lava a va ri na rirhandzu leri tlurisaka mpimo hambiloko va ri eka mindyangu yo hambana.
- Nyiko a a ri xiluva xa ndyangu. A a rhandziwa swinene hi vatswari va yena. Celela na yena a a velekiwile a ri yexe endyangwini wa ka Baloyi kutani a a rhandziwa hi vatswari va yena. Mana wa Celela u ya eka mufundhisi Tlhomandloti ku ya kombela ku pfuniwa loko Celela a sungula ku va na mihupana, mufundhisi Tlhomandloti hi ku va a rhandza Nyiko u n'wi susumeta leswaku a tikarhata eka tidyondzo ta yena.
- Rirhandzu ra vatswari lava eka vana va vona ri tikombisa na loko vana va vona va ri ekhombyeni. Hinkwavo va yimelela vana va vona. Mana wa Celela u ri n'wana wa yena wa ha ri ntsongo u yengiwele hi lavakulunyana loko maphorisa ya ta eku n'wi khomeni. Tlhomandloti na yena loko n'wana wa yena a wele ekhombyeni ro hluvuriwa nguvu ya vufundhisi u ri wa ha ntsongo.
- Cheyeza u ri maphorisa a ya rivalele Celela. Swi tano na mufundhisi Tlhomandloti u kombela huvo ya kereke leswaku yi rivalele Nyiko.
- Cheyeza u vona van'wana nandzu ehenhla ka swiphigo swa n'wana wa yena. Mufundhisi Tlhomandloti na yena u lumbeta van'wana loko n'wana wa yena a ri na swiphigo.
- Ku chukuvanyachukuvanya ka vatswari lava swi tiyisisa ku phaseka hi rirhandzu leri nga pimiwiki eka vana va vona.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15
X&R = 10

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 22. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

KUMBE

XIVUTISO XA 9: XIMBANGU**MIBYA YA NYEKANYEKA – Mthombeni BKM**

- 9.1 Vadyondzi a va ha tikarhateli dyondzo, va tsutsumela ku ya tirhela Valungu.√
Vadyondzi va na mihupana hikwalaho ko pfumala rirhandzu ra dyondzo.√ (2)
- 9.2 Vadyondzisi vo tala a va na mhaka hambu vadyondzi va tikarhata kumbe va nga endli nchumu.√ Vadyondzisi va ri n'wana wo karhi a nga twisisi va nga vuli leswaku vona vadyondzisi va tikarhata ku fika kwihi.√ (2)
- 9.3 Ti fambelana hi ku va na namuntlha lomu swikolweni va va ri kona vadyondzi lava va nga riki na mhaka na dyondzo kumbe ku tikarhatela dyondzo naswona va kona vadyondzisi lava na vona va vulaka leswaku vadyondzi a va twisisi kambe va nga kombisi leswaku vona va le ku endleni ka yini ku pfuna vadyondzi lava.√√ (2)
- 9.4 Madambi wa swi kota ku tihlawulela na ku tiyimisela eka leswi a swi rhandzaka kasi Nyiko a nga na matimba yo tihlawulela wo landzelela van'wana.√√ (2)
- 9.5 Vadyondzisi va fanele ku kombisa vukulu na ku tiya eka timhaka ta dyondzo.√√ (2)
- 9.6 U languteka a ri munhu loyi a nga vupfa emiehleketweni, a tlhela a va na mianakayo yo anama na vutivi byo enta.√√ (2)
- 9.7 Ku nwa ngopfu byalwa, a a vula leswaku loko munhu a nwile byalwa u hatla a etlela kutani loko a etlele a nga dyoheli munhu.√ Mayelana na ku va a ri na futa, a a vula leswaku munhu u nyikiwile miehleketo leyi nga ntshunxeka ku va a tiendlela leswi a swi rhandzaka.√ Mayelana na ku va a pfumala nsati, a a vula leswaku u chava ku khunguvanyeka loku nga kona eku tekeni ka nsati.√ /Ku va a teka nsati wo biha loyi a nga n'wi rhandziki leswi hetisekeke a swi ta andzisa vuoswi emindyangwini.√ (2)
- Timhaka timbirhi ntsena. (2)
- 9.8 EZondi muxavisi u tekeriwa mali.√ ENaledi vanhu vanharhu va pyanyiwa hi movha.√ EDlamini wanuna u tlhaviwa hi mukwana.√ Endlwini yin'wana eJabavu ku na vanhu vanharhu eka nyamusoro.√ (2)
- Timhaka tin'wanana na tin'wana timbirhi. (2)
- 9.9 A a va yingisela swo ka swi nga ri swona kumbe a va twa ku vava hi mhaka leyi a yi va yisile eka nyamusoro.√√/A a va twela vusiwana vanhu lava.√√ (2)

- 9.10 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A ndzi ta ya hikuva loko munhu a ri na xiphiqo kumbe a ri eku xanisekeni u ringeta xin'wana na xin'wana lexi a ehleketaka leswaku xi ta n'wi pfuna.√√
A ndzi nga ta ya hikuva mhaka ya vun'anga a yi na ntiyiso, ku pfuneka munhu a nga ku kuma ntsena eka Xikwembu.√√ (2)
- 9.11 Madambi u arisiwa ku teka Soluka nhwana wa Muqhoza loyi a n'wi rhandza.√
Nyiko u bihisa N'wa-Mdanisi emirini kutani a hluvuriwa nguvu ya vufundhisi.√ (2)
- 9.12 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Mayelana na ku arisiwa ku teka nhwana loyi ndzi n'wi rhandzaka a ndzi ta va ndzi lo suka ndzi ya tshama ekule na lava va ndzi arisaka.√ A ndzi ta amukela xiboho xa vatswari hi ku va ndzi va xixima.√ Timhaka ta ku hluvuriwa nguvu ya vufundhisi a ndzi ta ti amukela ndzi tlhela ndzi kombela ku rivaleriwa.√
(Tinhlamulo timbirhi ntsena.) (2)
- 9.13 Munhu u fanerile ku va a tiyimisela eka xin'wana na xin'wana lexi a xi endlaka hikuva a nga tikuma a ri ekhombyeni.√ (1)
[25]

KUMBE

XIYENGE XA B2: MFUWO WA RIXAKA**XIVUTISO XA 10: XITSALWANA****RIVOMBA RA VUTSONGA – C Lambane na MT Mthombeni Khosa**

- Mintsheketo, swivuriso na swivulavulelo swi na ntirho lowukulu ku tsundzuxa vanhu na ku ololoxa mahanyelo ya vona lawa yo hamboloka. Mhaka leyi ya ntiyiso eka ntsheketo wa 'Evukon'wanini bya N'wamhuti.'
- N'wamhuti u kombela N'wampfundla leswaku a n'wi heleketa eku lovoleni. Hi ku va ku ri kule laha a va ya kona va longile swakudya.
- Loko va ri endleleni N'wampfundla u xisetela N'wamhuti leswaku va hunguta mindzhwalo hi ku cukumeta swin'wana swa swakudya swa vona.
- Loko N'wamhuti a ri karhi a cukumeta swakudya, N'wampfundla yena a a cukumeta mabuwa. Endlelo leri ra N'wampfundla ri dyondzisa vanhu van'wana leswaku munghana a hi n'wana mana wa wena, a nga ku jikela hi ku olova.
- Loko va fikile evukon'wanini N'wamhuti u dlawa hi ndlala kutani u hlalela N'wampfundla loko a dya swakudya leswi a nga swi cukumetangi.
- N'wamhuti u huma a ya yiva mbuti ya le vukon'wanini a yi dlaya. Loko ri xile N'wampfundla u boxa xihundla.
- N'wamhuti u amukela nandzu na ku tisola swi huma embilwini. Nhwana wa yena wa n'wi rivalela. Tata wa nhwana na yena wa n'wi rivalela, kutani a karhihela N'wampfundla.
- Xikongomelo xa N'wampfundla xo boxa xihundla a ku ri ku lava leswaku nsati wa N'wamhuti a va wa yena. Va kona vanhu lava va nga endlaka hi ndlela leyi evuton'wini hi ku anakanya leswaku swi ta va fambela kahle kambe swi nga vi tano.
- Xivuriso xa 'mukon'wana i mukwana wa le nyongeni' xi humela erivaleni eka ntsheketo lowu, hikuva mukon'wana u tshembekile a rivaleriwa na ku va va swi vona leswaku siku rin'wana va ta pfuna hi yena.
- Va kona vanhu lava va hanyaka ku fana na N'wampfundla lava loko vo hlaya ntsheketo lowu va nga swi vonaka leswaku ku lulamisa swiphigo kumbe ku tikumela swa vona hi endlelo lerinene handle ka ro kanganyisa van'wana i swa nkoka.

MAAVELO YA TIMARAKA:**V = 15****X&R = 10**

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 22. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]**KUMBE**

XIVUTISO XA 11: (NTSHEKETO) – XIMBANGU**RIVOMBA RA VUTSONGA – C Lambane na MT Mthombeni Khosa**

- 11.1 Maendlelo lawa ya kombisa leswaku timhaka leti ti humelerile khale swinene, naswona a ku ri eka minkarhi leyi a ka ha tsheketiwa, ku nga ri eka minkarhi leyi hi hanyaka eka yona.√√ (2)
- 11.2 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A swi kahle, a va fanele va nga n'wi siyangi hikuva eka nkarhi wun'wana handle ka ku va a hlanganile na xikhegudyana, a ta va a hlanganile na swigevenga kumbe swiyimo swin'wana swo chavisa a ri yexe.√√
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 11.3 Ku tsheketiwa namadyambu hi nkarhi wo xuxa.√ Ku endleriwa leswaku nanhlikanhi vanhu va tirha mintirho ya vona leyo hambanahambana, handle ko kavanyetiwa hi mintsheketo.√ (2)
- 11.4 Tinsimu ti nadzihisa mintsheketo.√√ Ti endla leswaku lava va khudzehelaka loko ku tsheketiwa va nga etleli.√√ Ti wisisa mutsheketi no n'wi nyika nkarhi wo pfa a tsundzuka leswi a lavaka ku tsheketa hi swona.√√
(Ntirho wun'we ntsena.) (2)
- 11.5 Ku tiyisela swa pfuna.√√ Mantombi u tiyiserile a nantswela miri wa xikhegudyana lowu a wu ri na thyaka na swirhumbani, kutani emakumu xi n'wi nyika nguvu ya yena leyi a yi lahlekile.√ (3)
- 11.6 Xikhegudyana xi longisile Mantombi hi rihlelo leri a ri tele hi vusenga bya nsuku.√ Leswi swi endlile leswaku sesi wa Mantombi a n'wi venga hikwalaho ko vondzokela leswi a nga vuya na swona.√ (2)
- 11.7 Mintsheketo yi hlayisiwile hi ku va yi tsariwile kunene etibukwini.√√ (2)

XIPHATO XA NDHAVUKO – XIMBANGU

- 11.8 Eka xiphato lexi ku bumabumeriwa Nelson Mandela, loyi a nga pfaleriwa ekhotsweni malembe ya makumembirhinkombo. Ku ndhundhuzeriwa mintirho ya yena leyinene leyi a yi endleleke tiko ra Afrika-Dzonga laha hikwalaho ka migingiriko ya yena vaaki va Afrika-Dzonga va nga tshunxiwa eka mfumo lowu a wu ri kona wa xihlawuhlawu.√√ (2)
- 11.9 Xivuriso lexi xi hlamusela leswaku Nelson Mandela u tiyiserile swiyimo hinkwaswo leswi a hlanganeke na swona ekhotsweni kambe emakumu u humesiwile ekhotsweni kutani a va munhu loyi a tshunxekeke.√√ (2)

- 11.10 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta nyanyuka/tsaka hikuva a swi ta vula leswaku na mina ndzi ntukulu wa munhu wa nkoka swinene.√√
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na matitwelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 11.11 Mintila leyi yi hlamusela leswaku Nelson Mandela u vile Puresidente wa Afrika-Dzonga, laha a nga rhangela na vaxanisi va yena lava a va n'wi pfalerile ekhotsweni.√√ (2)
- 11.12 Mbuyelelo lowu wu tshikelela/tiyisisa leswaku mafumelo lamanene ya Nelson Mandela tanihi Puresidente ya twiwile no tiviwa hi matiko yo hambanahambana ya misava.√√ (2)

[25]**NTSENGO WA XIYENGE XA B: 25**

XIYENGE XA C: NTLANGU**XIVUTISO XA 12: XITSALWANA*****HLAMBA VUNWA NANDZUWE - AD Mahatlane***

- N'wangulano lowu wu paluxa swihoxo leswi havambirhi a va swi endla va nga lavi ku swi amukela. Nkarhi lowo leha wa vutomi bya vona un'wana un'wana a a veka un'wana nandzu.
- Matanato u tshamile nkarhi lowo leha eJoni, a khomiwa a ya pfaleriwa ejele, ndyangu wa yena ekaya wu sala wu ri emaxangwini na ku va wu nga khomiwi kahle.
- Nsati wa yena N'wa-Xirhami u tinyiketela ebyalweni, u byi nwa ku tlurisa mpimo leswi nga endla leswaku muti wa yena wu pfumala ntshamiseko.
- Loko xiyimo xi ri hi mukhuva lowu Matanato u lumbeta N'wa-Xirhami a vula leswaku a nga hlayisi ndyangu.
- Matanato u nyanyuriwa hi vavasati va le Joni, a rhandzana na Rhoda a tshika kumbe ku nyenya vavasati va Machangana.
- N'wa-Xirhami na yena u vona xihoxo eka nuna wa yena kufikela laha a tekaka goza ro ya eka muprofita Ramudzhuli leswaku a khongelela nuna wa yena leswaku a vuya ekaya.
- Mavhavaza u twisisa xiyimo xa ndyangu wa Matanato laha a kombiseke leswaku N'wa-Xirhami u na ntshikelelo lowu a tirivarisaka wona hi byalwa. Mavhavaza u boxa leswaku na Rhoda wa nwa, kambe yena a nga vekiwi nandzu.
- Ku hambana ka Matanato na Rhoda ku va khayimela eka muprofita leswaku xiphiso xa manwelo ya N'wa-Xirhami xi yima etlhelo.
- Xitsalwana lexi xi tiyisisa leswaku havambirhi va hoxile xandla eka ku pfumalekisa ndyangu wa vona ku rhula hikwalaho ka maendlelo na mahanyelo ya vona.

MAAVELO YA TIMARAKA:**V = 15****X&R = 10**

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 22. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 13: XIMBANGU**HLAMBA VUNWA NANDZUWE – AD Mahatlane**

- 13.1 I timhaka ta rirhandzu ra Matanato na Rhoda.√√ (2)
- 13.2 I ku va a tsuvulerile swiluva a nga swi tivi leswaku swo khavisa kambe yena a anakanya leswaku wo basisa.√√ (2)
- 13.3 I nsati wa mulungu loyi Mavhavaza a a tirha eka yena.√ (1)
- 13.4 A ri fanerile ri tshama exikhwameni xa Mavhavaza.√ A ri huma eka n'anga Masayiti.√ (2)
- 13.5 A a ta n'wi pfuna leswaku Rhoda a nga n'wi tshiki.√√ (2)
- 13.6 Ku tekeriwa swiambalo a sala a ambarile manghilazi.√ Ku dya swakudya leswi a swi phamerile ximanga.√ (2)
- 13.7 U na nyiko yo rungula mahungu ya yena.√√ (2)
- 13.8 U byela mukhegula leswaku va dya xuma hi mbilu yo basa.√ (1)
- 13.9 A a ye evukatini a ya hlayisa nuna wa yena a tlhela a nga endlile swilo swo huma endlile.√√ (2)
- 13.10 A a tshike byalwa hikuva loko a ya emahlweni a nwa byalwa u ta penga.√√ (2)
- 13.11 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi nga ta pfumela hikuva masiku lawa ku na mavabyi.√√/A ndzi nga ta pfumela hikuva a hi ta tshamela ku holova hi vangisana nuna.√√
- A ndzi ta pfumela hikuva na mina nuna a ndzi ta va ndzi n'wi lava naswona a hi ta pfunana eka mintirho ya siku na siku.√√ (2)
- 13.12 Loyi wo sungula a a lovile/hundzile emisaveni√ kasi loyi wa vumbirhi a a balekile na nhundzu ya yena.√ (2)
- 13.13 Ina. A ndzi ta va ndzi lava ku hlayisiwa.√√ (2)
- 13.14 Ku tiyisela na ku tikhoma swi na hakelo leyinene evuton'wini.√ (1)

[25]**KUMBE**

XIVUTISO XA 14: XITSALWANA**VUKOSI I MBERHA – P Ndlovu**

- Ku va munhu a nyikiwa nkarhi wa vumbirhi wo lulamisa xiyimo xa mahanyelo layo biha evuton'wini i mhaka ya nkoka naswona swa kala swinene. Loko a ku ri mina Boneka kutani ndzi nyikiwa nkarhi wo fana na lowu, a ndzi ta endla leswi landzelaka:
- A ndzi ta ya eka makwerhu, N'wa-Vusika na nkatikulobye N'wa-Vukwele, ndzi ya kombela ku rivaleriwa hikwalaho ko va ndzi va tekerile nuna wa vona.
- Hambu ku ri Khegu na Khetani, a ndzi ta ya eka vona ndzi ya kombela ku rivaleriwa hikwalaho ko va ndzi va xanisile.
- A ndzi ta fambela ekule na vavanuna lava va nga na mindyangu, ndzi tihlekela ntsena na tintangha ta mina ta xinuna.
- Loko ndzo va na nkateko wo va na nuna, a ndzi ta tiyisisa leswaku mali leyi a ndzi rhumelaka yona ndzi yi tirhisa hi mfanelo, handle ko va ndzi n'wi yivela kumbe ku n'wi tumbetela yin'wana.
- A ndzi ta xixima no hanyisana kahle na nuna wa mina, ndzi n'wi seketela eka swiyimo hinkwaswo.
- A ndzi ta dyondzisa vana va mina ku xixima vanhu van'wana no tlhela va hanyisana na vona hilaha swi faneleke.
- Vaakelani a ndzi ta hanyisana na vona hi mukhuva wa kahle hikuva hi vona lava ndzi faneleke ku pfunana na vona loko ndzi ri na swiphiqu.
- Ndzi tshemba leswaku loko ndzi ta va ndzi fikelerile hinkwaswo leswi ndzi swi boxeke laha henhla, ndzi nga hanya vutomi lebyinene lebyi byi amukelekaka evanhwini.

MAAVELO YA TIMARAKA:**V = 15****X&R = 10**

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 22. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]**KUMBE**

XIVUTISO XA 15: XIMBANGU**VUKOSI I MBERHA – P Ndlovu**

- 15.1 Boneka a a rhumile Khegu na Khetani eMatangari[√] leswaku va ya va ya cela misava.[√] (2)
- 15.2 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A nga endlangi kahle, hikuva u va rhumile namixo hi nkarhi lowu a va fanele va ya exikolweni.^{√√}
(Amukela na man'wana mavonelo. Timaraka i to seketela ntsena.) (2)
- 15.3 Hi ti 4 *October*.^{√√} (2)
- 15.4 Hileswi a a vulavula timhaka leti ti nga riki ntiyiso kutani a a chava leswaku vanhu va nga n'wi twa loko a ri karhi a hamba.^{√√} (2)
- 15.5 Loko a fika laha ku nga na Boneka u fikile a ntlutlama.[√] (1)
- 15.6 Boneka i munhu wa mavunwa hikuva u ya a ya fonela Xikweni hi mhaka leyi yi nga riki ntiyiso.^{√√} (2)
- 15.7 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta fonela tatana ndzi kombela ku vulavula na yena hi vonisana hi mhaka leyi.^{√√}/A ndzi ta famba na Khegu na Khetani hi lava manana loyi a a hlongoriwile evukatini leswaku hi ta kuma ku hlayiseka.^{√√}
(Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.) (2)
- 15.8 Nese.[√]/D.[√] (1)
- 15.9 Ku tlula ka mhala ku letela n'wana wa le ndzeni.^{√√} (2)
- 15.10 I swiambalo.[√] (1)
- 15.11 Boneka u pfumela ku nyika Bodzani mali yo ringana R70,00 ya riendzodyondzo na yo lukisa misisi kambe u tsonile Khetani R5,00 yo tekisa pasi.^{√√}/U tsonile Khegu mali yo ya dya exikolweni.^{√√}/U rhwalerisa Khetani na Khegu misava hi nkarhi wa xikolo kasi n'wana wa yena Bodzani u ya exikolweni.^{√√}
(Mukamberiwa a nga ha seketela na hi swin'wana leswi kumekaka eka tsalwa.) (2)
- 15.12 Swi kombisa leswaku a a nga lavi leswaku vana va yena hinkwavo va kavanyetiwa eka timhaka to nghena xikolo.^{√√} (2)
- 15.13 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: Ndzi nga n'wi tsundzuxa leswaku a hanya hi ntiyiso hikuva ku va a tshembela eka mana wa yena eka hinkwaswo, no yima na vubihilebyi a byi endlaka swi ta n'wi onhela vumundzuku bya yena.^{√√}
(Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.) (2)

- 15.14 Boneka u tifumisile hi mali leyi a a hamba a yi yivela Xikweni, a a xanisa Xikweni na vana va yena Khegu na Khetani, a tibyela leswaku misava hinkwayo i ya yena. Mali yi herile a sala a terisa vusiwana.√√

(2)
[25]**KUMBE****XIVUTISO XA 16: XITSALWANA****XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu****NTLANGU: Yoo, ndzi tidlele minoo!**

- Munhu loyi a fambaka a lava timhaka wa tikuma leti ngopfungopfu loko ti nga tshamisekangi/ti nga ri letinene.
- Misery u naverile nhundzu na mpahla leyi a yi ri na munghana wa yena Florence loyi va dyondzeleke swin'we vuthicara eGiyani College.
- U lavile ku tiva ndlela leyi nhundzu leyi a nga yi kuma ha yona.
- Munghana wa yena Elizabeth u n'wi byela hi Hadisa loyi a nyika vavasati xiganama leswaku va chelela vavanuna vona leswaku va fa.
- Loko a vulavula na Florence a nga n'wi byeli xikongomelo xo lava ku kuma vuxokoxoko bya Hadisa handle ko n'wi byela leswaku u lava ku yisa mana wa yena hi ku va va karhatiwa hi milenge.
- Misery u yile eka Hadisa ku ya kuma xiganama xo dlaya Sunday.
- U cherile xiganama lexiya ekholodiringini. U suka a ya ekerekeni na vana va yena, a ehleketa leswaku Sunday u ta tirhisa kholodiringi liya ku timula byalwa lebya xilungu a byi nwaka.
- Loko va ri ekerekeni u humela hi moya kutani a wa va n'wi rhwala va n'wi yisa exibedhlele.
- Vana va nwile kholodiringi leyi a yi cheriwe xiganama kutani va fa.
- Loko a ri ku rileni wa boxa leswaku hi yena a nga vanga mhangu leyi va nga hlangana na yona.
- Mhaka leyi yi nga humelela eka xintlangwana lexi yi tiyisisa leswaku muhloti wa tinyarhi ti vuya hi yena. Misery u lavile xiganama lexi nga tlhela xi dlaya vana va yena.

MAAVELO YA TIMARAKA:**V = 15****X&R = 10**

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 22. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANLANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

KUMBE

XIVUTISO XA 17: XIMBANGU**XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu****NTLANGU: Kasi rona hi rihi?**

- 17.1 ERisinga High.√ (1)
- 17.2 I Khangela√ na Thomas.√ (2)
- 17.3 A va xaviseriwile phepha leri a va ehleketa leswaku hi rona hi vamabalana lava ava tirha eka swikambelo ePolokwane.√√ (2)
- 17.4 A va delela na ku va va nga yingiseli vadyondzisi kutani hi siku leri tintlharhi a ti hundzukile swiphukuphuku.√√ (2)
- 17.5 A va baleka/nyenga exikolweni va ya nwa byalwa eswipotweni.√√ (2)
- 17.6 Swa humelela va kona lava va nyikiwaka na ku xaviseriwa maphepha lama va ehleketaka leswaku i ya swikambelo kambe loko va fika exikambelweni va hundzuka swihlekiso.√√ (2)
- 17.7 Va khomiwile endzhaku ka loko David (Thicara Baleni) a fonerile maphorisa.√√ (2)

NTLANGU: Va tshika xo khoma hi voko.

- 17.8 Evhengeleni ra ka Score eGiyani.√ (1)
- 17.9 A a yivile tihuku a ti chela ephuremeni ya n'wana kutani mancingelani a n'wi kuma.√ (1)
- 17.10 A a yivile swirhangisi.√ (1)
- 17.11 Wa n'wi xixima na ku lava ku n'wi komba leswaku xiyimo xa yena xa ntirho xi hambanile swinene na leswi a swi endleke.√√ (2)
- 17.12 U yivile R20-00 kutani va sechiwa kambe yi nga kumeki.√√ (2)
- 17.13 Ku lava ku hi tsundzuxa leswaku a hi xiximeni mintirho ya hina hi hanya hi ndlela leyinene leswaku hi ta hlayiseka.√√ (2)
- 17.14 A swi ta ndzi nyumisa hikuva a ndzi nga ta va ndzi nga vanghi xikombiso lexinene eka vana lava ndzi va dyondzisaka exikolweni.√√ (2)
- 17.15 Hambu u famba ankoveni lundza ri ta vonaka.√ (1)

[25]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 25
NTSENGO WA TIMARAKA: 80

XIYENGE XA B NA XA C: RHUBIRIKI YA MAAVELO YA TIMARAKA EKA XITSALWANA XA NOVHELE, MFUWO WA RIXAKA NA NTLANGU [TIMARAKA TA 25]

Swiyenge	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
VUNDZENI	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Nhlamuselo ya vuenti bya mavonelo, vumbhoni na matwisiselo ya xitshuriwa. TIMARAKA TA 15	-Mahlamulelo yo hlawuleka: 14–15. -Mahlamulelo ya xiyimo xa le henhla: 12–13. -Nhlamuselo ya nhlokomhaka hi vuenti. -Mavonelo yo thonthla yo hambanahambana; ya seketeriwa hi ku hetiseka hi xitshuriwa. -Matwisiselo ya xiyimo xa le henhla ya muxaka wa tsalwa na xitshuriwa.	-Ku kombisa ku twisisa no hlamusela nhlokomhaka hi ndlela leyinene. -Mahlamulelo ya vuxokoxoko ya le xikarhi. -Mavonelo laya twalaka ya nyikiwile, kambe ya nga ri hinkwawo lawa ya seketeriweke hi ndlela leyi languteriweke. -Ku na vumbhoni bya ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.	-Nhlamuselo yo antswa ya nhlokomhaka; kambe a hi swiyenge hinkwaswo leswi hlamuseriweke hi vuenti. -Tinhlamuselo tin'wana letinene ti seketela nhlokomhaka. -Mavonelo man'wana ya seketeriwile, kambe a hi nkarhi hinkwawo laha vumbhoni byi tshembisaka. -Matwisiselo ya le xikarhi ya muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.	-Mpfumaleko wa matwisiselo ya nhlokomhaka. -Mpfumaleko wa tinhlamuselo leti seketelaka nhlokomhaka. -Mavonelo mantsongo ngopfu lama faneleke. -Nkayivelo wa ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.	-Mpfumaleko wa matwisiselo ya nhlokomhaka. -Maringetelo yo tsana yo hlamula xivutiso. -Mavonelo a ya tshembisi. -Mudyondzi u pfumala ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.
XIVUMBEKO NA RIRIMI	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Xivumbeko, nkholuko lowunene na maandlalelo. Ririmi, thoni na xitayili leswi tirhisiweke eka xitsalwana. TIMARAKA TA 10	-Xivumbeko xa nkhaqato -Manghenelo na mahetelelo yo hlawuleka. -Mavonelo ya tumbuluxiwile no andlariwa hi mfanelo. -Ririmi, thoni na xitayili leswi twisisekaka, swo nyanyula no pfumala swihoxo.	-Xivumbeko lexi faneleke na nkholukulano lowunene wa mavonelo. -Manghenelo, mahetelelo na tindzimana letin'wana swi na nkholukulano lowunene. -Nandzelelano lowunene wa mavonelo. -Ririmi, thoni na xitayili swi tala ku va swi lulamile.	-Ku na vumbhoni byin'wana byo kombisa xivumbeko. -Ku na nandzelelano na nkholukulano kambe swi na swihoxo. -Swihoxo swa ririmi a swi talangi; thoni na xitaliyi swi tala ku va leswi faneleke. -Mavumbelo ya tindzimana hi xitalo ya lulamile.	-Xivumbeko xi komba nkunguhato lowu hoxekeke. -Mavonelo a ya na nkholukulano lowu faneleke. -Ku na vumbhoni bya swihoxo swa matirhiselo ya ririmi. -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki. -Mavumbelo ya tindzimana ya hoxekile.	-Mpfumaleka wa xivumbeko lexi kunguhatiweke wu kavanyeta nkholukulano wa mavonelo. -Swihoxo swo tala ngopfu swa ririmi na xitayili swi endla leswaku xitsariwa lexi xi nga amukeleki. -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki. -Mavumbelo yo hoxeka ya tindzimana.
MAAVELO YA TIMARAKA	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso